

دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود

دانشکده علوم انسانی ، گروه تاریخ

پایان نامه ای برای دریافت درجه کارشناسی ارشد . M.A

گرایش : تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان :

کارنامه فرهنگی فریدون آدمیت

استاد راهنما :

آقای دکتر محمدعلی علیزاده

استاد مشاور :

آقای دکتر محمد علی طرفداری

نگارش :

مینا نقویان

تابستان ۸۹

۱۴۷۱۴.

« بسمه تعالی »

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد شاهرود

دانشکده علوم انسانی ، گروه تاریخ

پایان نامه ای برای دریافت درجه کارشناسی ارشد «M.A.»

گرایش : تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان :

کارنامه فرهنگی فریدون آدمیت

استاد راهنما :

آقای دکتر محمدعلی علیزاده

استاد مشاور :

آقای دکتر علی محمد طرفداری

هیأت داوران :

آقای دکتر مصیب عباسی

آقای دکتر احمد اشرفی

نگارش :

۱۴۰۱/۹/۲۲

مینا نقویان

مراجعات و تصدیقات
معاونت آموزشی

پاییز ۸۹

۱۴۷۱۴۰

تقدیر و تشکر

خدای را سپاس که در فرصتی از زندگی ، هویت تحصیل علم فرا رویم نهاد که به فیض حضرتش پویا شدم و با تشکر از بزرگوارانی که شبنم یاریشان طراوت بخش گلبرگ های اندیشه ام گردید که تشکر از ایشان در این مختصر نمی گنجد.

استاد راهنما و مدیر گروه محترم جناب آقای دکتر محمدعلی علیزاده که از ابتدای راه مشفقانه همراهم بود. استاد مشاور گرانقدر جناب آقای دکتر علی محمد طرفداری که از مشاورت و نظرات ارزشمند ایشان در تکمیل این پایان نامه بهره جستیم.

جناب آقای دکتر شادپور، که از محضرشان کسب فیض نمودم و کلیه اساتید زمان تحصیل کارشناسی ارشد، جناب آقای دکتر سلیم، جناب آقای دکتر اشرفی، جناب آقای مشعوف و همچنین جناب آقای دهباشی مدیر و سردبیر مجله بخارا که از دادن هرگونه اطلاعات مضایقه نکردند و سپاس از عزیزانی که در به ثمر نشستن این پایان نامه مرا یاری نمودند تشکر و قدردانی می کنم .

تقدیم به

روان پاک پدرم که روح آب است
و چشمان مهربان مادرم که آینه آفتاب است.

و تقدیم به همسر

به خورشید زندگیم محترم ترین یارم و مونس و غمخوارم در روزهای پویایی ام.

و تقدیم به فرزندانم

غنچه های زیبای باغ امیدم، پسران دوست داشتنی ام، حسام، شمس و آیدین.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	مقدمه

فصل اول: شرح حال و زندگینامه فریدون آدمیت در دوران حیات تا پایان زندگی

۷	۱-۱. زادگاه و کودکی
۷	۱-۲. تحصیلات تکمیلی (دکتری)
۸	۱-۳. سابقه خانوادگی
۸	۱-۴. عباسقلی خان قزوینی و جامع آدمیت
۱۰	۱-۴-۱. ویژگی های انجمن آدمیت
۱۵	۱-۴-۲. خصوصیات فردی آدمیت
۱۸	۱-۵. پایان حیات

فصل دوم: کارنامه سیاسی-اجتماعی آدمیت

۱۹	۱-۱. آدمیت در امور خارجه در دوران پهلوی اول و دوم
۱۹	۲-۲. نخستین مأموریت آدمیت در وزارت امور خارجه
۲۰	۲-۳. آدمیت در دوران سفارت در زمان پهلوی دوم
۲۰	۲-۴. آدمیت در کمیسیون ((تعریف تجاوز)) سازمان ملل
۲۱	۲-۵. علت اسعقای آدمیت از وزارت امور خارجه

۲۲-----۲-۵-۱. دومین استعفای آدمیت

فصل سوم: کارنامه فرهنگی آدمیت

۲۳-----۳-۱. اساتید آدمیت

۲۳-----۳-۱-۱. استاد جلال الدین همایی

۲۳-----۳-۱-۲. محمود محمود

۲۵-----۳-۲. آثار فریدون آدمیت

۲۷-----۳-۲-۱. امیرکبیر و آدمیت

۳۵-----۳-۲-۱-۱. امیرکبیر و صدارت

۳۷-----۳-۲-۲. آدمیت و اندیشه های میرزا فتحعلی آخوندزاده

۴۶-----۳-۲-۲-۱. ساواک و کتاب اندیشه های میرزا فتحعلی آخوندزاده

۴۷-----۳-۲-۳. آدمیت و اندیشه های طالبوف تبریزی

۵۲-----۳-۲-۴. فکر آزادی و مقدمه نهضت مشروطیت ایران

۵۴-----۳-۲-۵. آدمیت و ایدئولوژی نهضت مشروطه ایران

۶۲-----۳-۲-۶. آدمیت و مجلس اول و جریان آزادی

۷۱-----۳-۲-۷. آدمیت و فکر دموکراسی اجتماعی در نهضت مشروطیت در ایران

۷۰-----۳-۲-۸. آدمیت و انحطاط تاریخ نگاری در ایران

۷۵-----۳-۲-۹. آدمیت و آشفستگی در فکر تاریخی

۷۶-----۳-۲-۱۰. آدمیت و تاریخ فکر

۷۷-----۳-۲-۱۱. آدمیت و شورش بر امتیاز نامه رژی

۱۱-۲-۳. تحریم تنباکو یا داستان رژی ۸۰

فصل چهارم : تأثیر اندیشه های علمی آدمیت بر جریان تاریخ نگاری معاصر ایران

۴-۱. وضعیت تاریخ نگاری در گذشته از دیدگاه آدمیت ۸۶

۴-۲. تعریف تاریخ نگاری از دیدگاه آدمیت ۸۷

۴-۳. اختلاف بین تاریخ نگاری سنتی و جدید ۸۷

۴-۴. ویژگی های تاریخ نگاری فریدون آدمیت ۹۰

۴-۴-۱. انگیزه اصلی کاوش تاریخ افکار ۹۰

۴-۴-۲. تحقیق در سیر فکر از دیدگاه آدمیت ۹۱

۴-۴-۳. مطالعه تاریخ اندیشه از دیدگاه آدمیت ۹۱

۴-۴-۴. رسالت مورخ از دیدگاه آدمیت ۹۱

۴-۴-۵. نگارش تاریخ از دیدگاه آدمیت ۹۲

۴-۴-۶. اهداف آدمیت از تاریخ نگاری اندیشه ۹۲

۴-۴-۷. روش تاریخ نگاری آدمیت ۹۳

۴-۴-۸. مجموعه تاریخ نگاری آدمیت ۹۳

۴-۴-۹. فلسفه تاریخ آدمیت ۹۴

۴-۴-۱۰. آدمیت و دوره بندی مطلق تاریخ ۹۵

۴-۵. نقایص تاریخ نگاری در ایران از نگاه آدمیت ۹۶

۴-۶. روش علمی آدمیت در تحقیق تاریخ و تاریخ نگاری ۹۷

- ۴-۷. اهداف آدمیت و تاریخ نگاری ----- ۹۹
- ۴-۸. روش تحقیق آدمیت ----- ۱۰۰
- ۴-۸-۱. بررسی اندیشه های متفکران اجتماعی ----- ۱۰۰
- ۴-۸-۲. شناساندن شیوه تفکر کلی متفکران ----- ۱۰۰
- ۴-۸-۳. شناسایی تحول فکر سیاسی درون نظام کهن ----- ۱۰۱
- ۴-۸-۴. تبیین تعارض تعقل اجتماعی جدید با بنیادهای سیاسی کهن ----- ۱۰۱
- ۴-۹. بررسی و تحلیل جریان های غیردینی در ایران ----- ۱۰۱
- ۴-۱۰. سیری کوتاه بر اندیشه سیاسی فریدون آدمیت ----- ۱۰۲
- ۴-۱۱. آدمیت و تک نگاری ----- ۱۰۴
- ۴-۱۲. اندیشه سیاسی ----- ۱۰۴
- ۴-۱۳. تبیین تاریخ از دیدگاه آدمیت ----- ۱۰۹
- ۴-۱۴. برداشت های آدمیت از تاریخ ----- ۱۱۰
- ۴-۱۵. روش تحقیق در تاریخ از دیدگاه آدمیت ----- ۱۱۳

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات -----

نتیجه گیری ----- ۱۱۹

منابع و مآخذ ----- ۱۳۸

فهرست پیوست ها

عنوان	صفحه
پیوست ۱ . گزارش رئیس آکادمی ، استاد تاریخ و روابط بین امللی لندن درباره آدمیت	۱۲۱
پیوست ۲ . تصویری از عباسقلی خان آدمیت و فرزندانش	۱۲۵
پیوست ۳ . آرامگاه فریدون آدمیت در بهشت زهرا	۱۲۶
پیوست ۴ . نامه شاه به رئیس جمهور هند راجع به سفیر کبیری آدمیت	۱۲۷
پیوست ۵ . نامه آدمیت درباره عدم پذیرش نمایندگی در کمیسیون تجاوز	۱۲۸
پیوست ۶ . گزارش ساواک در مورد اشتغال و محل کار نویسندگان افراطی	۱۳۰
پیوست ۷ . نامه محمود محمود به فریدون آدمیت	۱۳۱
پیوست ۸ . گزارش ساواک از همکاری آدمیت با هما ناطق و سیمین بهبهانی	۱۳۲
پیوست ۹ . گزارش ساواک از همکاری آدمیت با هما ناطق	۱۳۳
پیوست ۱۰ . نامه ساواک به وزارت فرهنگ و هنر درباره جمع آوری کتاب آدمیت	۱۳۴
پیوست ۱۱ . نامه وزارت فرهنگ به ساواک درباره جمع آوری کتاب آدمیت	۱۳۵
پیوست ۱۲ . نامه شاه به ساواک درباره عدم جمع آوری کتاب آدمیت	۱۳۶
پیوست ۱۳ . سخن علی دهباشی سردبیر مجله بخارا درباره آدمیت	۱۳۷

چکیده:

فریدون آدمیت پسر عباس قلی خان قزوینی در سال ۱۲۹۹ ه. ش متولد شد وی تحصیلات متوسطه را در دارالفنون گذراند پس از آن به دانشکده حقوق علوم سیاسی در دانشگاه تهران راه یافت و در سال ۱۳۲۱ فارغ التحصیل شد. وی پایان نامه اش را درباره ی زندگی و اقدامات سیاسی میرزا تقی خان امیرکبیر نوشت که دو سال بعد به عنوان امیر کبیر و ایران بامقدمه استادش محمود محمود به چاپ رسید. آدمیت در دوران دانشجویی دانشکده حقوق در سال ۱۳۱۹ به استخدام وزارت امور خارجه در آمد وی در این وزارت خانه مسولیت هایی از جمله: دبیر دوم سفارت ایران در لندن معاونت اداره اطلاعات و مطبوعات معاونت اداره کارگزینی دبیر اول نمایندگی دائمی ایران در سازمان ملل متحد رایزن سفارت ایران در سازمان ملل نماینده ایران در کمیسیون وابسته به شورای اقتصادی و اجتماعی ملل متحد نماینده ایران در کمیسیون حقوقی تعریف تعرض مخبر کمیسیون امور حقوقی مجمع عمومی نهم نماینده ایران در کنفرانس ممالک آسیایی و آفریقایی در باندونگ مدیر کل سیاسی وزارت خانه مشاور عالی وزارت امور خارجه .

آدمیت در کنار انجام ماموریت اداری در بریتانیا وارد دانشکده علوم سیاسی و اقتصادی لندن شد و پس از پنج سال تحصیل در رشته تاریخ و فلسفه سیاسی در سال ۱۹۴۱ به درجه دکتری دست یافت .

وی برای مدتی از بیماری آمفیزم رنج میبرد و بر اثر شدت یافتن بیماری گوارشی و تنفسی که در مدتها به آن مبتلا داشت از چند هفته قبل از مرگ در بیمارستان تهران کلینیک بستری بود بعد از ظهر دهم فروردین ۱۳۸۷ در سن ۸۷ سالگی در همین بیمارستان در گذشت .

آثار آدمیت دوره زمانی میان جنبش تنباکو (۱۲۶۹ ه.ش) تا استبداد صغیر (۱۲۹۰ ه.ش) را شامل می شود .

کلید واژه: آدمیت - پهلوی - معاصر - تاریخ نگاری

بیان مسئله

تاریخ ۱۰۰ ساله گذشته ی ایران زمین به هر صورتی که در نظر بگیریم، حکایت از کشاکش با تجدد دارد و هر اندیشه و کنشی در رابطه با مدرنیته قابل تأمل و توجه است؛ حتی می توان کشاکش با تجدد در ایران را به یکصد سال پیش تر هم برد و اولین برخورد های جامعه ی ایرانی را با دنیای جدید، از زمان وقوع جنگ ایران و روسیه و انعقاد معاهده ی ایران و انگلیس به تأمل و تحقیق گذاشت، در دویست سال گذشته، ورود عنصر تجدد به کشورمان تمامی لایه های زیستی و فرهنگی را به چالش گرفته و آدمی دیگر و عالمی دیگر برابیمان به ارمغان آورده است با تأثیر تجدد حتی معیارهای اخلاقی و باورهای دینی را از تغییرات و تحولات ساختاری بی نصیب نگذاشته است .

در این تحقیق به بررسی جریان های فریدون آدمیت در فاصله سال های (۱۳۸۷-۱۳۹۹) هجری خورشیدی در عصر پهلوی مورد بررسی قرار گرفته است و جریان تاریخ نگاری معاصر سیر آثار فکری آدمیت شرایط سیاسی - اجتماعی عصر پهلوی و نقش آن در جریان شناسی تاریخ آدمیت مورد بررسی و کنکاش قرار می گیرد .

تحلیل و گزارش اندیشه های مترقی و متجدد روشنفکران اولیه ایرانی در تحکیم و پی ریزی نهاد های مدنی و ساختارهای سیاسی مدرن بخشی دیگر از تألیفات آدمیت را در بر می گیرد.

هدف از تحقیق

مقصود اصلی از نگارش این رساله:

۱- شناسایی اوضاع و احوال تاریخ نگاری عصر فریدون آدمیت در زمان پهلوی اول و دوم

۲- معرفی شخصیت فریدون آدمیت

۳- بررسی کتب و مقالات منتشر شده توسط فریدون آدمیت

پرسشها و فرضیات

تاریخ نویسی مشروطیت همزمان با برپایی و استقرار نخستین نتایج مشروطیت به وجود آمد، اما آن چیزی که تألیفات و نوشته های دکتر آدمیت را در مورد مشروطه ی پژوهی قرار می دهد، روشمندی و ارائه استفاده از شیوه تاریخ نگاری است که ایشان بر پایه آموخته های خود از فلسفه مدرن و قرائت تاریخ به سبک علمی بنیان گذاشتند ، با روشی که بالکل از شیوه سنتی وقایع نگاری سنتی و ثبت صرف حوادث و رویدادها می گذرد و به علل و عوامل آنها می پردازد. بنابراین استفاده از روش مدرن در تاریخ نگاری است که نوشته های آدمیت را در مورد تحقیقات مشروطه پژوهی قرار می دهد و ایشان را در جایگاه بنیانگذار تاریخ نگاری مدرن و مشروطه پژوهی نوین قرار می دهد.

و در این باب پرسشها به شرح ذیل مطرح می گردد:

- ۱- وضعیت خانوادگی فریدون آدمیت در روز تاریخ نگاری او چه تأثیری داشته است؟
 - ۲- اوضاع سیاسی اجتماعی زمان پهلوی چه نقشی در تکوین شخصیت فریدون آدمیت داشته است؟
 - ۳- رابطه فریدون آدمیت با پهلوی دوم چگونه بوده است؟
 - ۴- چه عواملی سبب گشت که آدمیت از زندگی سیاسی کناره بگیرد و به تاریخ نگاری روی آورد؟
- لذا با توجه به طرح چنین پرسشها ، فرضیاتی در این خصوص مطرح می شود که عبارتند از:
- ۱- به نظر می رسد وضعیت خانوادگی فریدون آدمیت در روند تاریخ نگاری او تأثیر به سزایی داشته است.
 - ۲- اوضاع سیاسی اجتماعی در زمان پهلوی دوم در روند گذر از جامعه سنتی به مدرن در تاریخ نگاری فریدون آدمیت تأثیر داشته است.
 - ۳- به نظر می رسد تاریخ نگاری آدمیت بر گرفته از روش تاریخ نگاری سنتی و مورخان قبل از خودش می باشد.
 - ۴- بررسی کتابها و مقالات فریدون آدمیت روند تاریخ نگاری او را مشخص می کند.

پیشینه تحقیق

اطلاعات پراکنده در باب موضوع این رساله را می توان به این ترتیب جستجو کرد.

- ۱- استفاده از کتاب
- ۲- مقاله ها

۱-۱- در این راستا در سال ۱۳۷۲ سیمین فصیحی استادیار دانشگاه الزهرا تهران در کتاب جریان های اصلی تاریخ نگاری در دوره پهلوی مطالبی را درباره آدمیت به رشته تحریر درآورد و در آن جا بیان نمود اولین علائم تاریخ نگاری نوین را

میتوان در مجموعه تک نگاریهای فریدون آدمیت که زمینه آن را تاریخ افکار و اندیشه ها تشکیل می دهد، مشاهده کرد. او در این کتاب آدمیت را یکی از معدود کسانی می داند که در عرصه ی تاریخ نگاری معاصر دارای سبک و اسلوب نیرومند و هم بینش تاریخی خاصی است، و می گوید: «وی با یافتن منابع بنیادی و اصلی تاریخ فکر و تأکید بر بنیادگذاران فکری نهضت مشروطه توانسته است، تک نگاری های تفسیری با ارزشی را تألیف کند. آثار او درباره میرزا آقا خان کرمانی، فتحعلی آخوندزاده و طالبوف تبریزی از بهترین نمونه های تاریخ نگاری نوین به شمار می رود.

در این کتاب نگارنده قصد داشت، مکتب تاریخ نویسی آدمیت را با استفاده از دو دسته منابع وی به انجام رساند، نخست منابعی که رد آن به گونه ای نظری پیرامون تاریخ ثبت شده بود و دوم آثار وی رد مورد فصول مختلف تاریخ معاصر ایران، اما این مهم به تمامی میسر نشد و تقریباً در همان حوزه نخست محصور ماند.

۱-۲- در سال ۱۳۸۲، علی اصغر حقدار در کتابی تحت عنوان «فریدون آدمیت تاریخ مدرنیته در عصر مشروطیت» به چاپ رسانده، که شامل مقدمه در تاریخ و اندیشه های مدرن ایران، تاریخ به مثابه ی علم، مدرن کلاسیک ایرانی، کنشگران مدرن در سیاست ایران، ایدئولوژی نهضت مشروطیت ایران می باشد. این کتاب در زمان حیات آدمیت نوشته شده و مورد تأیید او بود. استنادات در این کتاب با توجه به کتابهای فریدون آدمیت بود، و از کتاب های امیرکبیر و ایران- فکر آزادی و مقدمه نهضت مشروطیت، اندیشه های میرزا آقاخان کرمانی، اندیشه های میرزا طالبوف تبریزی و... استفاده شده است. مقدار تألیفات و نوشته های آدمیت را در صدر مشروطه پژوهی قرار می دهد، روشمندی و استفاده از شیوه تاریخ نگاری که ایشان بر پایه آموخته های خود از فلسفه مدرن و قرائت تاریخ به سبک علمی بنیان شده روشی است که بالکل از شیوه سنتی وقایع نگاری سنتی و ثبت صرف حوادث و رویدادها می گذرد و به علل و عوامل آنها می پردازد. بنابراین مقدار استفاده از روش مدرن در تاریخ نگاری است که نوشته های آدمیت را در صدر تحقیقات مشروطه پژوهی قرار می دهد.

۲- مقالات

۱-۲- علی دهباشی برای نخستین بار در مجله کلک شماره ۹۴ در دی ۱۳۷۶ مجموعه مقالات تاریخ نگاران، اساتید دانشگاه داخل و خارج ایران را اختصاصاً به آدمیت داده است. و در آنجا مقالاتی از سیما کوبان، فرشته نورانی، محمود کتیرانی ارائه داده شده که هر یک بخشی از دیدگاه و اندیشه ها و همچنین کابهای او را مورد بررسی قرار داده اند که در نگارش این رساله تقریباً مفید واقع شد.

۲-۲- در سال ۱۳۸۷ به پاس یادمان فریدون آدمیت شماره ۶۵ مجله بخارا را به او اختصاص داد که در آن بزرگان تاریخ من الجمله هما ناطق، فرشاد قربانپور، ناصر خادم آدم- ناصر تکمیل همایون و... نوشته و در این مجموعه به چاپ رسیده که

اکثر مقالات به استنادات از آشنایی که با آدمیت داشتند و بررسی کتابهای آدمیت مورد بحث قرار گذاشته اند که در اکثر مقالات جریان تاریخ نگاری فریدون آدمیت و تاریخ نگاری مدرن مورد بحث قرار گذاشته شده است.

نگارنده، علاوه بر استفاده از کتاب سیمین فصیحی و حقدار و مقالات در مجله بخارا و کلک از کلیه کتابهای آدمیت استفاده نموده چون آدمیت در هر کدام از کتابهایش بخشی از روند کارش را مشخص نموده است و این نکته قابل توجه است که از پنجاه سال پیش که در تحقیق تاریخ سیاسی و پژوهش «تاریخ فکر» را در حرکت مشروطه خواهی به دست گرفت تا زمان حیات از آن خط فکری دور نشد و هر اثرش پیش درآمد اثر دیگر جلوه گر آمد و هر حادثه تاریخی حادثه دیگری را به دنبال کشید. آثار نخست کتاب هایی که درباره شخصیت های برجسته سیاسی و حکومتی مثل امیرکبیر و ایران، در چند چاپ درباره میرزا حسین خان مشیرالدوله با عنوان اندیشه ترقی و حکومت قانون عصر سپه سالار که در آن شیوه های آشنایی ایرانیان را با قانون و قانون گرایی به خوبی نشان داده است که در حد کتاب امیرکبیر نیست.

کتاب سوم، اندیشه های میرزا فتحعلی آخوندزاده که پژوهشی ارزنده و منحصر به فرد که در آن جانبداری هایی به چشم می خورد.

کتاب چهارم، اندیشه های میرزا آقا خان کرمانی که در آن اندیشه ها و رفتارهای سیاسی و مبارزاتی میرزا آقاخان و شیخ احمد روحی را نشان می دهد اندیشه های طالبوف تبریزی که در آن چهره واقعی و اندیشه های اصیل راد مرد آذربایجانی را نشان می دهد.

نوع دوم تألیفات آدمیت درباره مشروطه و مشروطه خواهی است که بی هیچ تردید در حد اعلاهی بهترین اسناد تحقیقاتی درباره شناخت مشروطیت می باشد. اولین کتاب، فکر آزادی و مقدمه نهضت مشروطیت که در قسمت اول آن دموکراسی اجتماعی و فرقه های اجتماعی و مسائل دموکراسی اجتماعی و در کتاب دوم از رسول زاده به گونه اندیشه سوسیال دموکراسی گفت و گو شده است.

سومین کتاب ایدئولوژی نهضت مشروطیت که در این کتاب شکست اصلاحات، تشکل نهضت مشروطه خواهی به فلسفه اجتماعی و سیاسی عصر حکومت ملی مورد بحث قرار گرفته و در جلد دوم مجلس اول و بحران آزادی انتشار یافته.

نوع آخر کارهای آدمیت مجموعه مقالات که فقط از آشفتگی در فکر تاریخی - انحطاط تاریخ نگاری در ایران - شورش بر امتیازنامه رژی استفاده شده است. دایره کتابها و مقالات آدمیت فوق العاده زیاد است که احتیاج به چندین رساله دکتری دارد که امیدوارم در آینده دانشجویان بتوانند نوشته های این نگارنده را کامل کنند.

روش تحقیق:

بیشتر از روش کتابخانه ای، ابزار فیش برداری، مصاحبه شفاهی استفاده شده است. برای انجام پژوهش حاضر نگارنده به بررسی و مطالعه انواع منابع اصلی و مأخذ فرعی پرداخته است. و با فیش برداری ارزنده مطالب در کتابخانه ها و سپس تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده ها و دسته بندی مطالب به تدوین و نگارش تحقیق خویش اقدام کرده است.

موانع و مشکلات تحقیق

محدود بودن و فقر منابع در ارتباط با این موضوع و نیز عدم دسترسی به منابع و مأخذ در کتابخانه ها و مراکز علمی - پژوهشی و همچنین دشواری هایی چون عدم دسترسی به اسناد از جمله سختی ها موانع موجود بر سر راه این تحقیق بوده است. در عین حال نگارنده به این امر تأکید می ورزد هر چند در این پژوهش تمام تلاش خویش را به کار گرفته تا با بهره گیری از کلیه مدارک و شواهد مرتبط با اصل موضوع رساله ای کامل و در خور توجه ارائه دهد و برخورد لازم می داند که با کمال تواضع عنوان کند که شاید کاستی در این پژوهش ملاحظه گردد تا چه قبول افتد و چه در نظر آید.

فصل بندی پژوهش

این اثر به غیر از فهرست و پیشگفتار و چکیده و مقدمه و پنج فصل اصلی را در بر می گیرد.

فصل اول: شرح حال زندگینامه فریدون آدمیت در دوران حیات که شامل زادگاه و ویژگی های خانوادگی، کودکی، دوران تحصیل و مدارک تحصیلی، حضور آدمیت در عرصه های علمی و اجتماعی

فصل دوم: کارنامه سیاسی - اجتماعی فریدون آدمیت که فعالیتهای آدمیت در امور خارجه، امور حقوقی دوران سفارت، دادگاه لاهه در دوران پهلوی دوم مورد ارزیابی قرار می یگیرد.

فصل سوم: کارنامه فرهنگی آدمیت که اساتید آدمیت، آثار علمی آدمیت و کتب امور مورد بحث و بررسی قرار می گیرد.

فصل چهارم: تأثیر اندیشه های علمی فریدون آدمی بر جریان تاریخ نگاری معاصر مورد بررسی قرار می گیرد.

فصل اول

**شرح حال و زندگینامه فریدون آدمیت در
دوران حیات تا پایان زندگی**

۱-۱- زادگاه و کودکی

فریدون آدمیت در سال ۱۲۹۹ خورشیدی یعنی همان سال که کودتای سیاه سید ضیاء و رضاخان میرپنج با ترتیبات سازمان یافته کارگزاران بریتانیا و توافق نظام جدید شوروی مشروطه دموکراتیک نوپای ایران را زیر سلطه دیکتاتوری و به مرور استبداد مطلق قرار داد تولد یافت و گویی دفاع از حقانیت نهضت ملی مشروطه ایران بر عهده آن نوزاد قرار گذاشته بود. فریدون آدمیت فرزند عباسقلی قزوینی مشهور به آدمیت (به دلیل بنیان نهادن جامع آدمیت) است و از همان کودکی در محیط سیاست و علم و گفت و گوهای موافق و مخالف، تربیت می یافت. طبق رسم زمانه به مدرسه رفت در مدرسه دارالفنون تا کلاس پنجم (۱۳۱۸) و سه ماه بعد هم از عهده امتحان نهایی مدرسه متوسطه برآمد. در آن زمان خیلی به ندرت اتفاق می افتاد که محصلی در دوره متوسطه دو کلاس را در یکسال بخواند مگر از ذهن سرشاری برخوردار باشد. پدرش عباسقلی خان آدمیت دو ماه پیش از امتحان متوسطه درگذشت. چه بسا امکان داشت که به امتحانات نهایی نرود اما به تشویق ابراهیم حکیم الملک دوست قدیمی پدرش به امتحانات خودش ادامه داد و آن موفقیت برای هر محصلی در آن سن و سال دلگرم کننده بود.^۱

در دانشکده حقوق و علوم سیاسی پس از سه سال فارغ التحصیل شد و پایان نامه اش را درباره زندگی سیاسی میرزا تقی خان امیرکبیر نوشت چه بسا نگارش این کتاب را از راهنمایی های استادش محمود محمود (محمود پهلوی) و همچنین با مقدمه استادش انجام داد. (۱۳۲۳) برادرش تهمورث هم او را کمک فراوان نمود.^۲

۱-۲- تحصیلات تکمیلی (دکتری)

هنگامی که آدمیت دانشجوی دانشکده حقوق بود به خدمت وزارت امور خارجه درآمد. (فروردین ۱۳۱۹) از آن پس هم کار می کرد و هم درس می خواند، این وضعیت را خدمت رسمی وزارت امور خارجه برایش فراهم می آورد. در دانشکده علوم

^۱ بخارا: دهیاشی ص ۱۱
^۲ همان ص ۱۱

سیاسی و اقتصاد لندن تاریخ ساسی و فلسفه سیاسی خواند. از دانشگاه لندن به درجه دکتری نائل گشت (دسامبر ۱۹۴۹) گزارش رئیس آکادمی و استاد تاریخ روابط بین الملل، زمینه تحقیقات علمی، استعداد قوت فکری او را در این مرحله می نمایاند.^۱

به نقل از وبستر «آقای فریدون آدمیت در چهار سال اخیر، با هدایت من در دانشکده اقتصاد علوم سیاسی لندن در کار تحقیق بوده و اکنون هیأت ممتحنین پیشنهاد کرده اند که درجه دکتری از دانشگاه لندن به او اعطاء شود.»

آقای آدمیت در تحقیق تاریخ روابط دیپلماسی ایران در دوره اوایل سده نوزدهم، علاوه بر پشتکار و مهارت فنی نمودار بصیرت و تفکر تاریخی استثنایی است. همچنین در دوره های دیگر تاریخ دیپلماسی در آرشیوهای وزارت امور خارجه انگلستان و وزارت هندوستان و منابع خطی کتابخانه موزه بریتانیا تحقیق کرده است :

بدان مراتب، آقای آدمیت در تاریخ روابط دیپلماسی ایران در سده نوزدهم دانش استثنایی کسب کرده است، و یقین دارم که می تواند تأثیر بزرگی در تحول تحقیقات تاریخی در ایران داشته باشد، و انتظار دارم که در آینده آثار بسیار مهمی به وجود آمد. (پیوست ۱)

۳-۱- سابقه خانوادگی

نهاد سیاسی دیگری که در اینجا باید از آن یاد کرد «جامع آدمیت» است. که ظاهراً بر اساس آموزه های میرزا ملکم خان برای نخستین بار توسط عباسقلی خان قزوینی مشهور به آدمیت (۱۳۵۸-۱۲۷۸ ق/ ۱۸۶۱ م) شکل گرفت.^۲

۴-۱- عباسقلی خان قزوینی و جامع آدمیت:

عباسقلی خان که در کودکی پدر خود را از دست داده بود زیر نظر شوهر خواهرش میرزا محمد خان قزوینی پیشکار کامران میرزا نایب السلطنه تربیت گشت در جوانی به دستگاه میرزا یحیی خان قزوینی مشیرالدوله راه یافته و پس از انتصاب یحیی خان به وزارت عدلیه توانست در این وزارت خانه مشغول به کار شود.

همچنین عامل آشنایی وی با محافل روشنفکری و به ویژه میرزا ملکم خان شخص مشیرالدوله بوده است.^۳ این آشنایی که در سال ۱۳۰۳ ق/ ۱۸۸۶ م هنگام دیدار کوتاه ملکم از ایران فراهم آمده بود. تأثیر زیادی در شخص وی به جای گذاشت. تا

^۱ بخارا: دهباشی ص ۱۲

^۲ شیرالی، انجمن های تهران در عصر مشروطیت، ص ۳۹

^۳ هدایت، خاطرات و خطرات، ص ۱۵۷

جایی که بعد از عزیمت ملکم از ایران تمام تلاش خود را صرف استنساخ و پخش مقالات وی می نماید و حتی دیگران نیز به انجام این کار ترغیب می نمود.^۱

خود در این باره طی نامه ای خطاب به میرزا محمد خان احتشام السلطنه چنین می نویسد. [« بیست و دو سال است به بیانات مقتضیه هر دوره بر حسب وظیفه آدمیت عمرم را صرف بیداری اهالی وطن عزیز و نشر حقایق و ترتیب اتفاق کرده ام.»]^۲

وی حتی در نثر و شیوه نگارش نیز به طور آشکار از ملکم خان پیروی می کند. به گونه ای که در سال ۱۳۲۵ق/ ۱۹۰۶م روزنامه حقوق را با گرتة برداری از روزنامه قانون منتشر ساخت. مقاله ای که او با نام صحیفه آسمانی در نخستین روزنامه اش به چاپ رساند از نظر شکل ظاهری نگارش مشابهت زیادی با سرمقاله نخستین شماره روزنامه قانون داشت که توسط میرزا ملکم خان نوشته شده بود. اگرچه محتوای این مقاله و قوت نگارش آن به هیچ رو هم پایه مطالب ملکم نیست.^۳ اما تبلور این گزارش را باید تاسیس جامع آدمیت (۱۳۱۳ق/ ۱۸۹۵م) توسط شخص عباسقلی خان دانست جامع آدمیت از جمله انجمن های مخفی بود که در جریان بلواهای سیاسی پس از اعلام فرمان مشروطیت در سال ۱۳۲۴ق/ ۱۹۰۵م به اوج فعالیت های خود می رسد. در واقع باید گفت در پی قتل ناصرالدین شاه و به نوعی پایان یافتن سلطنت توام با اختناق وی حرکت های سیاسی فزونی یافت و انجمن های متعددی که به محل گردهمایی آزادی خواهان بدل شده بودند و یکی پس از دیگری تاسیس می شدند.

این انجمن ها رویه کاری مخفی اروپایی را شیوه کار خود قرا داده بودند. این ویژگی تنها در پی یک تقلید از یک نظریه به وجود نیامده بود. بلکه از آنجا که فراموشخانه میرزا ملکم خان یه عنوان نخستین سازمان سیاسی متشکل در تاریخ معاصر ایران رویه مخفی داشت می توان گفت : که سازمان های سیاسی بعدی نیز از آن تاسی می کردند. در عین حال این مخفی کاری زاینده شرایط سیاسی نامطلوب حاکم بر جامعه آن روز ایران نیز بود.^۴ فضایی که امکان هرگونه فعالیت سیاسی سالم و علمی را در شرایط آرام به خطر می انداخت.(پیوست ۲)

^۱ الگار ، میرزا ملکم خان ، ص ۲۶۰

^۲ آدمیت ، فکر آزادی و مقدمه نهضت مشروطه ، ص ۲۰۸

^۳ شاه آبادی : نتایج آغازین فراماسونری در ایران ، ص ۱۵۷

^۴ همان ، ص ۱۵۲